

HİNDUİZM'DE CENAZE TÖRENLERİ (ANTYEŞTİ SAMSKARA)

Cemil KUTLUTÜRK

Öz

Hinduizm'de son geçiş töreni olarak kabul edilen cenaze törenlerinin (antyeşti samskara) önemli bir yeri vardır. Hindu inancına göre ölünün ardından icra edilen cenaze törenleri, ölen kişinin ruhunun başka bir bedene kolayca geçmesinde ve sonraki hayatta kurtuluşa ulaşmasında önemli rol oynar. Bu yüzden her bir birey için kutsal metinler ve geleneksel inançlar çerçevesinde kuralları belirlenmiş uygun bir cenaze merasimi düzenlenmelidir.

Genel kanaatin aksine ölen her Hindu'nun cesedi yakılmamaktadır. Nitekim Hindu kutsal metinleri incelendiğinde toprağa gömme geleneğinin en erken uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra bazı özel durumlarda cesetlerin suya atıldığı veya ıssız bir yere bırakıldığı da olmuştur. Fakat Hindular arasında cesetler çoğu zaman yakılarak ortadan kaldırılmıştır. Hindu kutsal metinlerinde cenaze yakma merasimi öncesi ve sonrasında uygulanması gereken teferruatlı ve zahmetli pek çok ritüelden söz edilir. Dini alt yapı kadar geleneksel ve kültürel unsurlardan da beslenerek şekillenmiş olan bu uygulamalar, erken dönemde kurallarına uygun olarak icra edilmişken sonraki süreçte belli ölçüde değişime uğramıştır. Bu makalede Hindular açısından bu derece önemli olan ve yaklaşık dört bin yıldır devam eden cenaze törenleri, Hindu kutsal metinleri esas alınarak incelenmiştir. Diğer taraftan bu kadim Hindu geleneğinin tarihi süreç içerisinde ne gibi değişimlere uğradığı tespit edilmeye çalışılmış ve tecrübi bilgiler ışığında günümüzdeki yansımalarına dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cenaze törenleri, ölü yakma, ölüm ötesi, Hinduizm, Hindistan.

THE FUNERAL RITES IN HINDUISM (ANTYESTI SAMSKARA)

Abstract

The funeral (antyeşti samskara) which is regarded as the last rite of passage, has a significant status in Hinduism. Funeral rites observed after dead, according to Hindus, possess a very important role in transmigration of the soul in an easy way and to obtain salvation by soul in the next life. Therefore, on behalf of each Hindu, a proper funeral of which rules have been determined by scriptures and traditional beliefs, must be performed.

Contrary to common misconception, in Hindu tradition all dead bodies have not been cremated. When analyzed the Hindu sacred texts it is understood that the burial practice is probably the earliest method of removing the corpse. Besides, in some special cases corpses have been cast away into water or a lonely place. The most popular method

of disposing of the dead among Hindus, however, is cremation. The scriptures mention about many exhaustive rites which should be performed before and after cremation. They have been effected not only by religious infrastructure but traditional and cultural factors. Although these rites have been fulfilled according to rules in early periods, they have been exposed to some variations in following periods. This article, thus, analyses the Hindu funeral, which is one of the most significant religious customs among the Hindus and has been continued approximately for four thousand years, with reference to Hindu sacred texts. This paper, on the other hand, handles position of this ancient Hindu tradition within the historical process and points out its status in modern times in the light of experiential data.

Keywords: Funeral rites, cremation, hereafter, Hinduism, India

Giriş

Hinduizm’de doğum, evlilik ve ölüm gibi insan hayatının değişik safhalarında icra edilen geçiş törenleri (samskara)¹ önemli bir yer tutar. Geçiş törenlerinin temel amacı bireylere yeni rollerindeki görev ve sorumluluklarını hatırlatmak ve onları Hindu toplumunun bilinçli ve donanımlı birer ferdi haline getirmektir. Dini düşüncelerin yanı sıra geleneksel ve bölgesel unsurlardan da beslenmiş olan bu törenler dini, ahlaki ve toplumsal değerlerin bireylere aşılmasında önemli rol oynar. Dolayısıyla geçiş törenleri, insanları büyüleyen görkemli kutlamalar olmasının yanında bireyleri maddi ve manevi açıdan olgunluğa ulaştıran deruni anlamlar da ihtiva eder.²

Hindu kutsal metinlerinde geçiş törenlerinin sayısı ve isimleri konusunda farklı bilgiler yer almasına rağmen Hinduizm’de genel olarak on altı geçiş töreni ön plana çıkar.³ Bunlardan bir kısmı dini ve sosyo-kültürel sahada vuku bulan gelişmelere bağlı olarak tarihi süreç içerisinde önemini kaybetmiş ve uygulanabilirliğini yitirmiştir. Geçiş törenlerinin sonuncusu olan ve dört bin yıldır devam eden cenaze törenleri ise bir takım değişimlere maruz kalmakla birlikte Hindu dini geleneğindeki yerini ve önemini büyük ölçüde korumuştur. Bu durum Hinduların cenaze törenlerine atfettikleri önemle ilgilidir. Nitekim Hindu inancına göre ölen kişinin ölüm ötesi hayatını değerli kılacak ve orada

¹ “Samskara” kelimesi, klasik Sanskrit literatüründe “birleştirme, başarıyla tamamlama, eğitime, bedeni temizleme, zihni saflaştırma, faziletli eylem, dini tören, gizemli ve kutsal ritüel” gibi değişik anlamlarda kullanılır. Rigveda, V.66.2; VI.28.4; VIII.33.9; Şatapatha Brahmana, I.1.4.10. Dini terim olarak ise, “bireyin bedenini, zihnini ve ruhunu temizleyerek toplumun ehliyetli ve donanımlı bir üyesi olmasını sağlayan dini törenler, geçiş törenleri” anlamına gelir. Sasikala Pandeya, *Santa Sahitya ki Paribhaşika Şabdavali*, Anamika Pakasana, Allahabad, 1981, s. 305; Shivram V. Abtay, *Sanskrit Hindi Şabdakoş*, 2007, s. 124; M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary (I-II)*, Varanasi, 2008, c. 2, s. 1741; Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras: Socio-Religious Study of the Hindu Sacraments*, Delhi, 1976, s. 16; C. Sivaramamurti, “Samskaras and Sculpture”, In *Essays in Indian Art, Religion and Society*, Krishna Mohan Shrivastava (ed.), New Delhi, 1987, s. 57.

² P. V. Kane, *History of Dharmasastra: Antient and Medieval Religious and Civil Law in India*, Vol. II, Part I, Poona, 1997, ss. 192-193; Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 15.

³ Gautama Dharmasutra’da kırk sekiz, Manusmriti’de (II.16.26; III.1-4) on üç, Grihyasutralar’da on iki ile on sekiz arasında geçiş töreninden söz edilir. C. Sivaramamurti, “Samskaras and Sculpture”, ss. 59-60; Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 18; C. P. Ramaswami Aiyar, *The Cultural Heritage of India*, Calcutta, 2003, s. 23.

mutlu bir yaşama kavuşmasını temin edecek temel hususlardan biri kendisi için düzenlenecek uygun bir cenaze törenidir.

Makalede Hinduizm’de cenaze törenleri, bu törenler esnasında icra edilen ritüeller ve bunların yapılış amaçları Hindu kutsal metinleri esas alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda özellikle cenaze merasimleri hakkında detaylı ve sistematik bilgiler ihtiva eden Grihyasutralar’a müracaat edilmiştir. İlk ortaya çıkış süreci milattan önce beşinci asra kadar uzanan Grihyasutralar, aile içi kuralları, günlük yapılması gereken ritüelleri ve özellikle de geçiş törenlerini ele alıp çeşitli yönleriyle izah eden metinlerdir. Bu açıdan Veda dönemine ait dinsel ve geleneksel uygulamaların daha sağlıklı anlaşılmasına katkı sağlayan eserlerdir.⁴ Çalışmamızın ilgili kısımlarında bu metinlerin Sanskrit orijinallerine başvurulmuştur. Bununla birlikte daha sağlıklı anlaşılması için İngilizce tercümelerinden de yararlanılmış ve bunlar yeri geldiğinde mukayese edilmiştir.⁵

1. Cenaze Törenleri (Antyeşti Samskara)

Sanskrit dilinde “son, yüce, nihai” anlamına gelen “antya” ile “kurban, sunu, adak” anlamındaki “işti” sözcüklerinin birleşiminden oluşan “antyeşti”, kelime olarak “son kurban, Tanrı’ya sunulan son adak, son dini tören” anlamlarına gelir. Dini terim olarak ise Hinduizm’deki geçiş törenlerinin sonuncusu olan “cenaze törenlerini” ifade eder.⁶ Hindulara göre birey, yaşamı boyunca farklı dönemlerde icra ettiği çeşitli ritüeller ile dünyevi hayatını kutsamış olur. Ölüm ötesi hayatını değerli kılabilecek olan ise ölümünden sonra kendisi için düzenlenecek uygun bir cenaze törenidir. Kutsal metinde yer alan “İyi bilinmelidir ki, doğumdan ölüm anına kadar uygulanan geçiş törenleriyle bu dünya hayatı kazanılır; ölümden sonra icra edilen geçiş töreniyle de cennet/mutluluk elde edilir.”⁷

⁴ *The Grihya-Sutras (I-II)*, Hermann Oldenberg & F. Max Müller (trans.), Delhi, 1964, SBE, vols. XXIX, XXX; Maurice Winternitz, *A History of Indian Literature (I-III)*, Delhi, 1981, c. 1, ss. 248-252.

⁵ Müracaat edilen başlıca kaynaklar şunlardır: *Paraskara Grihyasutra*, Karkacarya (ed.), Munşirama Manoharalala, New Delhi, 1982; *The Grihya-Sutras (I-II)*, Hermann Oldenberg & F. Max Müller (trans.), Delhi, 1964, SBE, vols. XXIX, XXX. Grihyasutralar’ın yanı sıra cenaze merasimleri hakkında bilgi veren başka metinler de vardır. Örneğin, Aranyakalar cenaze törenlerini, “ölen kişilerin ruhlarının refaha kavuşması için uygulanan ritüeller” (pitmedha) başlığı altında inceler ve bu esnasında yapılması gereken ritüelleri genellikle sırasına uygun olarak zikreder. Bkz. *Taittiriyanayaka*, III. Garuda Purana da cenaze törenleri üzerinde etraflıca durur. Ölüm sonrası hayata ilişkin teferruatlı bir açıklama ile başlayan bu metin, cenaze ile ilgili işlemleri ve bu esnada uygulanması gereken ritüelleri sırasıyla ele alır. Daha sonra ölen kişinin ardından uyulması gereken belli başlı kuralları ve bunların süresini açıklar. Metin, ölen kişinin ardından verilmesi gereken sunular ve “Yama” hakkında bilgi vererek devam eder. Günümüzde cenaze merasimlerinin büyük bir kısmı bu metindeki bilgilerden hareketle icra edilir ve törenler esnasında buradaki dizelerden istifade edilir. Çalışmamızda zaman zaman bu tür metinlerin İngilizce tercümelerinden de yararlanılmıştır. *Vedic Hymns (I-II)*, F. Max Müller and H. Oldenberg (trans.), Delhi, 1964, SBE, vols. XXXII, XLVI; *Rigveda-Samhita: A Collection of Ancient Hindu Hymns*, (I-VI), H. H. Wilson, N. Trübner and Co (trans.), London, 1866-1888; *The Laws of Manu*, Georg Bühler (trans.), Delhi, 1964, SBE, vol. XXV; *Dharmasutras; The Law Codes of Apastamba, Gautama, Baudhayana, and Vasistha*, Patrick Olivelle (trans. and ed.), 2000; *Manu’s Code of Law A Critical Edition and Translation of the Manava-Dharmasastra*, Patrick Olivelle (trans.), Delhi, 2006; *The Garuda Purana*, Erenst Wood, S. V. Subrahmanyam (trans.), Allahabad, 1911.

⁶ K. V. Sing, *Hindu Dharma Mein Vaigyanik Manyatayen*, 2009, ss. 24-25; M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, c. 1, s. 67. Hinduizm’de cenaze törenini ifade etmek üzere *Antima Samskara*, *Antyakriya*, *Vahni Samskara* gibi farklı terimler de kullanılır.

⁷ जातसंस्कारेणं लोकमभिकयति मृतसंस्कारेणामुं लोकम I Câtasamskârenemam lokam abhicayati mritasamskârenâmum lokam. Baudhayana Pitmedhasutra, III.1.4.

ifadesi bu duruma işaret eder. Bu nedenle Hindular cenaze törenlerinin kurallarına uygun olarak icra edilmesine özen göstermişlerdir.

Hinduların gerek kendilerini ölüme hazırlama gerekse ölüm sonrası hayatlarını tanzim etme istekleri, cenaze törenlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ölen kimsenin geride kalanlara zarar verebileceği inancı da bu törenlerin ortaya çıkmasına etki eden bir diğer husustur. Nitekim ölen kimsenin aile fertleri ve akrabaları, cenazenin kendileri ile temas kurmasından korunmak için çeşitli uygulamalar geliştirmişlerdir. Örneğin, ölüm döşeğindeki kişi ile veda konuşması yaparak onu teskin etmişlerdir. Benzer şekilde ölen kişinin ruhunun rahat bir yolculuk yapması ve bir an önce “Yama”nın⁸ yurduna ulaşması için çeşitli sunular takdim etmişlerdir.⁹ Bu törenler yapılmadığı takdirde onun “Yama”nın yurdunda uygun bir yer bulamayacağına ve bir “preta”¹⁰ olarak geride kalanları sürekli rahatsız edeceğine inanmışlardır. Dolayısıyla Hindu cenaze törenleri dini inançlar, geleneksel ve kültürel faktörler gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak şekillenmiştir.

Hinduların cenaze merasimlerine ilişkin bilgiler içeren elimizdeki en erken kaynak Vedalar’dır.¹¹ Buradaki bazı ifadelerden cenazelerin toprağın altına gömülmesinin veya bir zemin üzerine bırakılmasının muhtemelen en eski yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra daha basit bir yöntem olduğundan cesetlerin zaman zaman nehre atıldığına işaret eden ifadelere de rastlanır.¹² Hartland’a göre, ölen kişinin geride kalanlara zarar vermemesi için böyle bir yöntem takip edilmiştir. Nitekim o dönemde su, Hindular tarafından kötü ruhları engelleyen bir bariyer olarak görülmüştür.¹³ Hartland böyle bir görüş öne sürse de Hindular daha çok yakını bulunmayan kimselerin vefatları durumunda suya bırakma yöntemini pratik bir çözüm olarak uygulamışlardır ve böylece akrabaları tarafından icra edilmesi gereken teferruatlı bir cenaze merasimine gerek duymamışlardır.¹⁴ Vedalar’da cenazelerin yakıldığından da bahsedilmektedir. Kronolojik açıdan toprağa gömme uygulaması daha eski olsa da bu uygulama ortadan kalkmış ve yerini cenaze yakma törenlerine bırakmıştır.¹⁵ Dolayısıyla çalışmamızda Hindular arasında en fazla rağbet gören

⁸ Hindu inancına göre “Yama”, ölümden sorumlu tanrısal varlık olup ölen kişilerin ruhları “Yama”nın bulunduğu mekâna gider. Roshen Dalal, *The Religions of India A Concise Guide to Nine Major Faiths*, Delhi, 2006, s. 398.

⁹ Rigveda, X.14.16.

¹⁰ “Preta” kavramının Hinduizm’de iki temel manada kullanıldığı görülür. Buna göre “Preta” Hindu mitolojisinde, ölmüş kişilerin bedenlerine girerek onları yeniden diriltiren bir tür hayalet veya kötü varlık anlamında kullanılır. Aynı zamanda bu kavram, bazı ruhların geçici olarak buldukları konumu ifade eder. Özellikle öldükten sonra cenaze törenleriyle ilgili bazı ritüelleri eksik kalanların veya henüz icra edilmemiş olanların “preta” halinde kaldıklarına inanılır. Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 291.

¹¹ Yakın zamanda yapılan bazı arkeolojik çalışmalar Veda dönemi öncesine dair bazı ipuçları verse de Veda dönemi öncesinde cenazelerin ne şekilde ortadan kaldırıldığına ilişkin net bilgiler mevcut değildir.

¹² Rigveda, X.14-19, Atharvaveda, XVIII.

¹³ E. S. Hartland, “Death and Disposal of Dead”, *Encyclopedia of Religion and Ethics (I-XIII)*, James Hastings (ed.), New York, 1951, c. 4, s. 421.

¹⁴ Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 239. Günümüzde daha çok küçük yaşta ölen çocukların bedenleri suya bırakılır.

¹⁵ Zaman içerisinde toprağa gömme geleneği zayıflamış olmasına rağmen bazı uygulamalarda izlerini devam ettirmiştir. Örneğin, cenaze yakma işleminin ardından cesetten geriye kalan küllerin bir kapta toplanarak başka bir yere gömülmesi hadisesinde, toprağa gömme geleneğinin izlerinin olduğu ileri sürülebilir.

cenaze yakma törenleri, bu törenler esnasında icra edilen ritüeller, bunların uygulanış amacı ve Hindular nezdindeki değeri incelenmiştir.

2. Cenaze Yakma Törenleri

Cenaze yakma törenleri, Hinduizm'in en belirgin özelliklerinden biridir. Bu uygulamanın asırlardır varlığını sürdürmesinde ve Hindular tarafından geniş ölçüde kabul görmesinde inanç başta olmak üzere bir takım geleneksel ve kültürel unsurlar etkili olmuştur. Hinduizm'in erken dönemlerinde ateş (Agni)¹⁶, tanrıların yeryüzündeki elçisi olarak görülmüş ve törenlerde takdim edilen sunular ateş vasıtasıyla tanrılara ulaştırılmıştır. Diğer sunular gibi insanın da öldükten sonra ateş tarafından tanrılara iletileceğine inanılmıştır. Bu yüzden ölen kimselerin cesetleri yakılmıştır.¹⁷

Hinduizm'in erken dönemlerinde yeryüzündeki kötücül ruhların, toprağın altına gömülmüş kötü karakterli kimselerden kaynaklandığına inanılmıştır. Bu inanç, cenaze yakma törenlerinin yaygınlık kazanmasında etkili olan bir diğer faktördür. Hindular, kötücül varlıkların şerrinden korunmak ve dünyadaki sayılarını azaltmak amacıyla cenazeleri yakarak ortadan kaldırmayı tercih etmişlerdir.¹⁸ Onlar ölen kimsenin ruhunun refaha ermesi için de cenaze yakma törenlerini gerekli görmüşlerdir. Bu bağlamda Hindular ölü yakma törenlerini, "ruhu bedenine esaretinden kurtaran ve bu şekilde onun cennete yükselmesini sağlayan dini uygulamalar" (aurdhvadaihika kriya) şeklinde adlandırmışlardır. Cenaze yakma töreni yapılmadığı takdirde bedenden ayrılan ruhun çeşitli sıkıntılar çekeceğine ve gideceği mekâna çok geç ulaşacağına inanmışlardır.¹⁹ Tarihi süreç içerisinde toprağa gömme uygulamasının terk edilerek cenaze yakma geleneğinin yaygınlık kazanmasıyla ilgili bu tür bazı izahlar getirilse de Hinduizm'de böyle bir dönüşümün neden yaşandığını bütün yönleriyle tespit edebilmek güçtür.

2.1. Cenaze Yakma İşleminde Önce Yapılan Uygulamalar

Cenaze yakma işleminden önce yapılması gereken ritüeller, kutsal metinlerindeki bilgiler ve geleneksel uygulamalar çerçevesinde şekillenmiştir. Hindular için bunlar cenaze yakma töreninin başarıyla gerçekleşmesi için gereken ön hazırlıklardır. Buna göre ölüm döşeğinde olan kişi akrabalarını ve arkadaşlarını yanına çağırarak onlardan helallik ister. Onlara çeşitli tavsiyelerde bulunur ve varsa vasiyetlerini bildirir. Ölüm sonrası hayatında daha mutlu bir yaşama kavuşmak ümidiyle Brahminlere çeşitli hediyeler sunar ve gücünün yettiği kadarıyla ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunur. Hindulara göre bu esnada din adamlarına sunulabilecek en değerli hediye bir ineştir. Onlar, Brahminlerin sahip oldukları

¹⁶ Ateş tanrısı olarak bilinen "Agni", aslında kurban törenlerindeki ateşin kişileştirilmiş halidir. Rigveda'da adına sunulmuş iki yüz civarında ilahi bulunur. Bu durum onun erken dönem Hinduizm'de İndra'dan sonra en önemli tanrı olduğunu gösterir. D. Sampurnananda, *Hindu Deva Parivar ka Vikas*, Maya Press, Allahabad, 1964, ss. 23-24; Yves Bonnefey, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, Çev. Levent Yılmaz, Dost Kitapevi, Ankara, 2000, c. 1, ss. 446-447, 596; c. 2, s. 60 vd.

¹⁷ Rigveda, I.60; X.14.8; Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 242.

¹⁸ A. A. Macdonell, *Vedic Mythology*, Strassburg, 1987, s. 70; Yves Bonnefey, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, c. 1, ss. 453-454; c. 2, ss. 60-61.

¹⁹ Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 243.

gizemli güçleri sayesinde ölen kişilerin mutluluk diyarına ulaşmalarına yardımcı olduklarına inanırlar.

Ölüm anı yaklaşan kişinin yanı başında kutsal metinlerden bazı pasajlar okunur.²⁰ Bu görevi ölüm anı yaklaşan kişinin yetiştirdiği talebesi yapmalıdır. Atharvaveda’da bu okumaların ölüm döşegindeki kişiyi tekrar hayata döndürmek için yapıldığı belirtilir ve bu başarısızlığı takdirde cenaze yakma merasiminin artık başladığı ifade edilir.²¹ Buna göre ölen kişi başı güneye gelecek şekilde temiz bir yere yatırılır. Ardından cenazenin sağ eline dokunularak yakında bulunan bir ateşe tereyağı, süt gibi çeşitli sunular takdim edilir. Ölüm gerçekleştikten hemen sonra çeşitli ilahiler eşliğinde yapılan bu uygulama aslında “homa” ritüelinin devamı niteliğindedir.²² Ölüm gerçekleştikten hemen sonra cenazenin yanı başında bulunanlar tarafından icra edilen “homa”, erken dönemde cenaze merasimlerinin önemli bir parçası görülmüşken Hinduizm’de kurban merkezli din anlayışının zayıflamasıyla birlikte, geleneğe bağlı bazı Hindu aileleri dışında, önemini kaybetmiştir. Bunun yerini başka uygulamalar almıştır. Tulasi yaprağını kullanarak ölen kimsenin ağzına birkaç damla su verme, bunlardan en yaygın olanıdır. Farklı bir uygulama da Bengal bölgesinde ortaya çıkmıştır. Buna göre ölüm gerçekleştikten hemen sonra cenaze bir ırmak kenarına götürülmekte ve cenazenin belden aşağı kısmı suya batırılmaktadır. Erken dönem Hindu kutsal metinlerinde böyle bir uygulamaya dair açık ifadelerin bulunmaması, bunun muhtemelen daha sonraki dönemlerde ortaya çıktığını ve bazı bölgelere özgü olduğunu göstermektedir.

Ölümden hemen sonra icra edilen ve bölgesel ve kültürel özelliklere göre değişiklik gösteren bu uygulamaların ardından cenaze yakılacak alana götürülmek üzere hazırlanır. Bunun için cenaze önce yıkanır. Daha sonra cenazenin ayak başparmakları birbirine bağlanır²³ ve ona ölüm ötesi hayata geçişini sembolize eden yeni elbiseler giydirilir. Üzerine sade bir bez parçası örtülür ve bununla bedeni sarılır. Bu işlem tamamlandıktan sonra daha önceden hazırlanmış bir sedye getirilir ve cenaze, başı güneye gelecek şekilde sırt üstü buraya yatırılır.²⁴

²⁰ Ölüm döşeginde olan bir Brahmin ise, özellikle Aranyaka’dan bazı bölümlerin okunmasına özen gösterilmiştir. Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 247. Günümüzde daha çok Bhagavadgita ve Ramayana’dan çeşitli bölümler tercih edilir.

²¹ Atharvaveda, XVIII.7.53.

²² “Homa,” aynı zamanda “havana” (हवन) şeklinde de ifade edilir. M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, c. 2, s. 1890. Erken dönem Hinduizm’de geçiş törenlerinin özellikle de ev içi ritüellerin (grihya) önemli bir parçası olan “homa” ritüeli, sunuların bir takım ilahiler eşliğinde ateşe takdim edilmesi uygulamasıdır. Bu esnada özellikle tereyağının ateşe serpiştirilmesi çok önemli görülmüştür. Bu uygulama ile tanrılara adanan sunuların/kurbanların kutsallık kazandığına inanılmıştır. “Homa” uygulamasının dikkat çeken bir diğer yönü bireyin, özellikle hane reisinin, başında herhangi bir dini lider olmaksızın bunu tek başına icra edebilmiş olmasıdır. C. Sen, *A Dictionary of the Vedic Rituals: Based on the Rauta and Grhya Sutras*, Concept Publishing Company, Delhi, 1978, s. 168.

²³ Atharvaveda, V.19.4; V.19.12.

²⁴ Aşvalayana Grihyasutra, IV.1.

Sedyeye konulan cenaze yakılmak üzere belirlenen alana götürülür. Erken dönemlerde cenaze, öküz veya atın çektiği bir yük arabasına konularak taşınmıştır.²⁵ Metinlerde yer alan “Erdemli kimselerin uğrak yeri olan Yama’nın bölgesine yol alırken seni taşıması için bu iki öküzü koşuyorum”²⁶ ifadesi bu duruma işaret eder. Daha sonraki dönemlerde ise kan bağı olan akrabalar, cenazeyi yakılacak alana taşıma görevini üstlenmişlerdir. Destanlar döneminde²⁷ ve sonrasında taşıma esnasında cenazeye kendi kastı dışında herhangi birinin dokunması hoş karşılanmamıştır. Böyle bir temas gerçekleştiğinde cenazenin kirlendiğine ve ancak bir takım kefaret uygulamaları ile bu kirlilikten kurtulabileceğine inanılmıştır. Kutsal metinde yer alan “Brahmin öldüğünde yanında kendi sınıfından biri varken cenaze işlemlerinin bir Sudra tarafından yerine getirilmesine izin verme. Çünkü hizmetinde bulunan düşük kasttan birisinin ona dokunması kirlenmesine neden olur. Bu durum ise ölen kimsenin cennete ulaşmasına mani olur.” ifadesi ile bu düşünce ortaya konmuştur.²⁸

Cenaze yakma merasimine kimlerin katılması gerektiği konusunda farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Bazı metinlerde iki yaşından büyük akrabaların cenaze alayına katılması gerektiği belirtilse de²⁹ Hindular bu hususa çok fazla riayet etmemişlerdir. Erken dönemlerde erkeklerin yanı sıra kadınlar da üzüntülerinin bir göstergesi olarak saçı başı dağınık şekilde cenaze alayına eşlik etmişlerdir.³⁰ Fakat bu uygulama daha sonraki süreçte terk edilmiş ve kadınların cenaze yakma alanına gitmeleri uygun görülmemiştir.

Cenazeyi yakılacak alana götüren kalabalık belirli bir düzen içinde hareket eder. Buna göre en önde ağıt tutanlar³¹, onların arkasında cenazeyi taşıyanlar ve en sonda da diğer katılımcılar yer alır. Taşıma esnasında ağıt tutan grubun başını çeken kişi, genellikle ölen kimsenin en büyük oğlu olur ve eline bir ateş alarak cenaze alayının önüne geçer. O, ölen kişiye hitaben, “Nereye gideceklerini iyi bilen bu hayvanlar, seni ateşe taşıyorlar. O ateş ki, Agni, senin ne ile karşılaşacağını bilir. Seni, ölmüş atalarının ruhlarının bulunduğu yere (pitr) nakleder” anlamına gelen bazı ilahiler okur. Diğerleri de onun söylediklerini tekrar eder.³² Erken dönemlerde okunan bu tür ilahiler ve cenaze taşıma esnasında uygulanan diğer pek çok ritüel, daha sonraki süreçte unutulmuş ve terk edilmiştir. Nitekim günümüzde cenaze taşınırken genellikle ölen kimsenin bağlı bulunduğu mezhepte öne çıkan Hari, Rama, Rudra gibi tanrı isimleri zikredilir. Benzer şekilde “Rama’nın/Tanrı’nın adı gerçektir” anlamına gelen “Ram Nam Sathya He” gibi dizeler sürekli tekrar edilir.

Cenaze yakılmak üzere ırmak kenarına veya özel olarak tayin edilmiş belirli bir alana getirilir ve burada odun yığınının üzerine yatırılır. Hinduizm’in erken dönemlerinde

²⁵ Atharvaveda, II. 56; Taittiriyaanyaka, IV.1.3. Günümüzde böyle uygulama olmakla birlikte şartlara bağlı olarak üç tekerlekli rikşa, otomobil veya minibüs gibi çeşitli taşıma araçları da kullanılır.

²⁶ Aşvalayana Grihyasutra, IV.1.

²⁷ Destanlar dönemi (M.Ö. 200 - M.S. 300), Ramayana ve Mahabharata Destanı ile Manu Kanunnâmelerinin derlendiği ve yazıya geçirildiği dönemi kapsar. Ali İhsan Yitik, *Hint Dinleri*, İzmir, 2005, s. 12.

²⁸ Manusmriti, V.104.

²⁹ Paraskara Grihyasutra, III.8-10.

³⁰ Baudhayana Pitṛmedhasutra, I.4.1.

³¹ Atharvaveda, VIII.1.19; IX.2.11.

³² Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 249.

cenaze yakılacak alana getirildikten sonra bir takım ritüeller icra edilmiştir. Örneğin ölen kimsenin bağlı olduğu kasta göre Brahmin ise avucuna bir parça altın, Kşatriya ise bir yay, Vaisya ise değerli bir taş konulmuştur.³³ “Hayvan sunma” (anustarani/racagavi) olarak adlandırılan bir diğer ritüelde ise bir inek veya keçi, “Ey bu yerlerin koruyucusu olan Tanrı’mız, bu senin için bir kurbandır” şeklinde ilahiler söylenerek cenazenin yakılacağı alanına getirilmiş daha sonra da “Ölen kişinin günahlarını temizlemek ve acizlikten kurtulmak için seni kurban ediyoruz” denilerek cenazeye birlikte yakılmıştır.³⁴ Cenaze merasimi ile ilgili bilgi veren metinlerde bu ritüel esnasında kaza veya aksaklık gibi bazı durumların vuku bulması halinde kurban edilecek hayvanın serbest bırakılması gerektiği bildirilmiştir. Böyle bir durum ortaya çıktığında hayvan, odun yığınının etrafında üç kez dolaştırılmış ve daha sonra ayini yöneten kişinin şu dizeleri söylemesinin ardından serbest bırakılmıştır: “Bu hayvan mutluluğumuzun kaynağıdır. O yüzden bütün bilge kimselere yemin olsun ki, bu masum ve kutsal hayvanı öldürmeyin. Su içmesi ve ot yemesi için onu bırakın. Om, ben onu serbest bırakıyorum”.³⁵ Hayvan sunma ritüeli zaman içerisinde önemini yitirmiş ve terk edilmiştir. Bunun yerine Brahmine inek hediye etme geleneği yaygınlık kazanmıştır. Günümüzde de mevcut olan bu uygulama bazen hasta ölüm döşeğindeyken bazen de cenazenin yakılacağı yerde icra edilmiştir.

Hinduizm’in erken dönemlerine ait bir diğer ritüelde ise ölen kişinin karısı odun yığınının üzerine çıkartılarak kocasının yanına yatırılmıştır.³⁶ Bu esnada kutsal metinlerden “Ey bu dünyadan ayrılan kişi! Eşin, cansız bedeninin yanına uzanarak öbür dünyada seninle birlikte olmak istiyor. O, inançlı ve sadık bir eş olarak üzerine düşen bütün vazifeleri yerine getirmiştir. Bu dünyada sana bağlı kalması ve yaşamaya devam etmesi için ona müsaade et. Varislerine de hak ettikleri mirası bağışla”³⁷ şeklinde bazı ifadeler okunmuştur. Bu sözlerin ardından ölen kişinin kardeşi, öğrencisi veya hizmetçisi odun yığınının üzerine çıkmış ve kadına hitaben “Cenazenin yanına uzanmış kadın, artık kalk! Kocandan ayrıl ve yaşadığımız şu dünyaya geri dön. Seninle evlenmek isteyen kimsenin karısı ol” diyerek onu aşağıya indirmiştir.³⁸

Sutralar dönemi³⁹ sonrasına kadar yaygın olan bu uygulama, “sati”⁴⁰ adı verilen dul kadının kendini kocasının cenaze ateşine atarak hayatına son vermesi geleneğini çağırıştırır.

³³ Aşvalayana Grihyasutra, IV; Baudhayana Pitṛmedhasutra, I.8.3-5; V. N. Jha, “Varnasamkara in the Dharma Sutras: Theory and Practice”, In *Essays in Indian Art, Religion and Society*, Krishna Mohan Shrivastava (ed.), New Delhi, 1987, ss. 90-91.

³⁴ Atharvaveda, XVIII.2.4.8; Baudhayana Grihyasutra, I.4.1.

³⁵ Aşvalayana Grihyasutra, IV.1.

³⁶ Rigveda, X.18.7; Atharvaveda, XVIII.3.1.

³⁷ Aşvalayana Grihyasutra, IV.

³⁸ Rigveda, X.18.8-9; Aşvalayana Grihyasutra, IV.2-4.

³⁹ Sutralar, klasik Sanskrit edebiyatının koleksiyonlarından birini oluşturan Sutralar, Vedalar’ın anlaşılması amacıyla küçük, özlü ve uyaklı cümlelerle yazılmış din ve eğitim konularını içeren eserlerdir. Sutralar dönemi genelde milattan önce beşinci/dördüncü asır ile milattan önce ikinci asır arasında kapsar. Maurice Winternitz, *A History of Indian Literature*, c. 1, ss. 249-250; Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, İstanbul, 2014, s. 33.

⁴⁰ “Sati” (सती) kelimesi “hanımefendi, fazilet sahibi, kocasına sadık, inançlı kadın” gibi anlamlara gelir. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, c. 2, s. 1658. “Sati” geleneğinde kocası ölen kadının “Sati” kararı alması için bir süre beklenirdi. Bu kararı veren kadın yakılmak üzere ateş yığınının üzerine çıkartılarak

Cenaze merasimleriyle ilgili bilgi veren erken döneme ait metinlerdeki uygulanış biçimleri göz önünde bulundurulduğunda kocasının yanına yatırılan dul kadının yakılmadığı, bir takım ritüellerin ardından serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum “sati” geleneğinin özellikle Sutralar dönemi sonrasında geliştiğini gösterir. Dolayısıyla dul kadının bir takım ritüellerin ardından serbest bırakılması veya ateşe atılarak yakılması, Hindistan’ın farklı bölgelerinde aynı zaman diliminde uygulanan gelenekler olmuştur. Fakat zaman içerisinde evvelki uygulama zayıflayarak “sati” geleneği yaygınlık kazanmıştır.⁴¹ Neticede dinsel ve geleneksel inançlar başta olmak üzere bölgesel şartlar ve ırksal farklılıklar, dul kadının akıbeti konusunda Hindular arasında farklı uygulamaların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Cenaze yakma işlemi öncesi icra edilen bu tür ritüeller tamamlandıktan sonra cenazenin ayak başparmaklarını birbirine bağlayan ip çözülür ve yüzü zarar görmemesi için örtülür.⁴² Ardından ölen kimsenin en büyük oğlu, abisi veya orada bulunan yetkili biri tarafından odun yığını bir ateş parçasıyla tutuşturulur ve böylece cenaze yakma işlemi başlar.⁴³ Cenaze yanarken törene katılanlar tarafından “Ey Agni, bu bedene acı verme, onun derisini ve uzuvlarını sağa sola dağıtma! Ey Cataveda!”⁴⁴ Onun ruhunu, ceset tamamıyla yandıktan sonra gideceği mekâna ilet.”⁴⁵ şeklinde dualar okunur. Hindulara göre ceset, kutsal ateşe sunulan bir adaktır. Kutsal ateş de kendisine sunulan bu kimseyi cennete ulaştırır.⁴⁶ Cenaze yakma töreni esnasında yakınlarının çok fazla yas tutmaları, aşırı tepki vermeleri veya yüksek sesle ağıt yakmaları hoş karşılanmaz. Kutsal metindeki anlatımlara bağlı olarak çok gözyaşı dökmenin ölen kimseye acı verdiği düşünülür.⁴⁷ Erken dönemlerde cenaze yakma törenine iştirak edenler, yakma işlemi başladığı andan itibaren ölen kişinin ruhunun hangi mekâna ne kadar sürede ulaşacağını tartışmışlardır.⁴⁸

kocasının yanına yatırılırdı. Bunun yanı sıra zaman zaman kadının kendisi ateşe atlar veya bağdaş kurarak kocasının yanında yanmayı beklerdi. Burada her ne kadar kadının kendi isteği söz konusu olsa da bazı durumlarda Hinduların kadını ikna etmek için uyuşturucu verme gibi çeşitli yollara başvurdukları da kayıtlardan anlaşılmaktadır. İngilizlerin Hindistan’ı işgal etmesinin ardından kanunen yasaklanmış olan bu uygulamanın, Hindistan’ın kırsal kesimlerinde devam ettiği bilinmektedir. Nitekim biz de 2011-2013 yılları arasında Uttar Pradeş eyaletinin bazı bölgelerinde Hindularla yaptığımız görüşmelerde söz konusu uygulamanın nadir de olsa devam ettiği yönünde malumat edindik. “Sati” uygulaması hakkında geniş bilgi için bkz. Arvind Sharma, Ajit Ray, Alaka Hejib, Katherine K. Young, “Sati: Historical and Phenomenological Essays”, Delhi, 1988; In *Position and Status of Women in Ancient India (I-II)*, L. K. Tripathi (ed.), Varanasi, 1988.

⁴¹ “Sati” geleneği, derlenme süreci miladi dokuzuncu asra kadar devam eden Purana metinlerinde sıkça yer almıştır. Bkz. Brahma Purana, X.76; Arvind Sharma, *Sati*, ss. 31-34.

⁴² Atharvaveda, XVIII.2.58.

⁴³ Hinduizm’in erken dönemlerinde cenaze evinden getirilen bir ateş ile odun yığınının tutuşturulmasına özen gösterilmişken sonraki süreçte bu uygulama devam ettirilmemiştir.

⁴⁴ “Cataveda”, Veda metinlerinde “Agni”nin bir unvanı olarak kullanılmıştır. “Cataveda” kelimesi “doğmuş, yaratılmış, tür” anlamına gelen “cata” ile “bilme, bilgi” anlamına gelen “veda” kelimelerinin birleşiminden oluşur ve “yaratılan her şeyi, bütün mahlukatı bilen” anlamına gelir. *The Upanishads*, Swami Paramananda (trans.), Boston, 1919, s. 79.

⁴⁵ Atharvaveda, XVIII.2.7.

⁴⁶ Aşvalayana Grihyasutra, IV.1-2.

⁴⁷ Mahabharata, III.145; Mahadeva Gangadhar Bakre, *Grihya-sutra: with five commentaries of Karka Upadhyaya, Jayaram, Harihar, Gadadhar and Vishvanath*, Delhi, 1982.

⁴⁸ Aşvalayana Grihyasutra, IV.2-4.

Günümüzde ise bu konu üzerinde çok fazla durulmaz ve sessiz bir şekilde cenaze yakma merasiminin bitmesi beklenir.

2.2. Cenaze Yakma İşleminde Sonra Yapılan Uygulamalar

Cenaze yakma işlemi tamamlandıktan sonra törene katılanlar cenaze ateşinin sebep olduğu maddi ve manevi kirlilikten kendilerini temizlemek için en yakın akarsuda banyo yaparlar. Saçları başları dağınık halde sade elbiseleriyle suya girerler ve çıkınca da kıyafetlerini yenileriyle değiştirirler. Suda yıkanırken güneye dönerler. Ellerini birleştirip avuçlarına su doldururlar. Daha sonra ölen kimsenin adını zikrederek avuçlarındaki suyu yavaş yavaş boşaltırlar. Bu şekilde onu yâd etmiş olurlar. Cenaze yakıldıktan sonra yapılan bu ritüele, “cenazeye su takdim etme” (udakakarma) adı verilir.⁴⁹

Banyo yaparak temizlenen cenaze yakınları, cenaze evine hemen dönmeyip uygun bir yerde bir müddet dinlenirler. Bu dinlenme esnasında din konusunda bilgi sahibi olanlar, kutsal metinlerden özellikle Destanlar’dan ve Puranalar’dan hikâyeler anlatarak yas tutanları teselli ederler. Aynı zamanda ölen kimseyi güzel ve övücü sözlerle anarlar. Güneş battıktan sonra da önde gençler, arkada da yaşlılar olmak üzere cenaze evinin bulunduğu mahalleye veya köye dönerler.⁵⁰ Cenaze evinin kapısından içeri adım atmadan önce hem temizlenme hem de ölen kimse ile ilişkiyi kesme maksadıyla su, ateş, tezek, tahıl ve yağ gibi bazı nesnelere dokunurlar ve bunun ardından eve girerler.⁵¹ Hindular bu uygulama esnasında kullanılan nesnelere, ölen kimsenin ruhunun kendilerine vereceği zararı ve rahatsızlığı önleyeceğine inanırlar.

Hindu inancına göre bir kimse öldüğünde aile fertleri manevi olarak kirlenir. Bu yüzden cenaze yakınları, eve döndükten sonra cenazeden kaynaklanan manevi kirlilik sona erinceye kadar belli kurallara riayet etmelidirler. Bu durum “aşauca” olarak adlandırılır. Eğlenceyi ve rahatlığı terk ederek acı ve üzüntü duyduklarını göstermeleri, rahat yatakları bırakıp yerde yatmaları, kendilerine ikram edilen yiyecekler ile yaşamlarını idame ettirmeleri, saç ve sakal kesmemeleri, kendi başlarına Veda metinleri okumamaları/çalışmamaları; cenaze yakınlarının belli bir müddet uyması gereken kurallardan bazılarıdır.⁵² Bu kurallara riayet, ölen kimsenin akrabaları üzerinde bıraktığı manevi kirlilik sona erinceye kadar devam eder. Bunun suresi ise ölen kişinin dini yaşantısına, dâhil olduğu kast sınıfına, yaşına ve cinsiyetine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Örneğin, hayatı boyunca kendini Veda çalışmasına vermiş bir Brahminin ölümünden sonra ailesi üzerinde oluşan manevi kirliliğin bir gün sonra sona ereceği belirtilir.⁵³ Benzer şekilde Grihyasutralar’a göre iki yaşından küçük bir çocuk vefat ettiğinde sadece ebeveyni bir gün süre ile bir takım şeyleri yapmamalıdır. Diğer yakınları

⁴⁹ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, c. 1, s. 281; Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 255.

⁵⁰ Bu merasimin ardından eve ne zaman dönüleceği konusunda metinler arasında farklı değerlendirmeler söz konusudur. Kimilerine göre güneş batana kadar, kimilerine göre ilk yıldız görününceye değin, kimilerine göre ise güneş doğana dek cenaze evine girilmemelidir. Paraskara Grihyasutra, III.10.36; III.16.35.

⁵¹ Paraskara Grihyasutra, III.10.24.

⁵² Paraskara Grihyasutra, III.10.31-32; Yacnavalkyasmriti, III.15-16; Manusmriti, V.73.

⁵³ Paraskara Grihyasutra, III.1-2.

ve akrabaları için böyle bir kural gerekli değildir.⁵⁴ Manusmriti'ye göre ise bir çocuk isim koyma töreni (namakarana) icra edilmeden önce vefat etmişse "aşaucha" uygulamasına gerek yoktur.⁵⁵ Günümüzde de geçerli olan genel kanaate göre ölen kişi Brahmin kastına mensup ise yaklaşık olarak on gün, Kşatriya sınıfından ise on beş gün, Sudra sınıfından ise bir ay bu kurallara riayet edilmesi gerekir.⁵⁶

Cenaze yakma işlemi sonrası küllerin ve diğer kalıntıların toplanması (asthi sanchayana), dikkat çeken bir diğer ritüeldir. Bu uygulamada ölen kişinin külleri bir kaptan toplanır ve belli bir süre geçtikten sonra uygun bir yere gömülür veya bırakılır. Bu ritüel, Hinduizm'in erken dönemlerinde çok önemli görülmüş ve ayrıntılı bir şekilde icra edilmişken özellikle Sutralar döneminden sonra büyük ölçüde değişime uğramıştır. Erken döneme ait kaynaklardaki bilgilere göre cenaze yakıldıktan sonraki üçüncü, beşinci veya yedinci günde ölen kişinin kemik ve külleri bir kaptan veya deri parçasında toplanmış, ardından uygun bir yerde toprağa gömülmüştür. Bu uygulama ölen kişinin hızlı bir şekilde yeni bir beden alması ve bir sonraki hayatında daha güzel bir mekâna ulaşması için bedenine ait bütün parçaların öteki dünyaya iletilmesi gerektiği inancından kaynaklanmıştır.⁵⁷ Nitekim küllerin toplanması esnasında okunması tavsiye edilen, "Yükselmen ve yeni bir biçim alman için kalıntılarını topluyorum. Arkanda bedenine ait hiçbir şey bırakma... Kutsal bir mekânda tanrıların sevdiği kimse ol."⁵⁸ şeklindeki dua bu inancı yansıtır. Hinduizm'in erken dönemlerinde bazı kimselerin külleri toprağa gömüldükten sonra gömülen yer belli olması için tepe şeklinde bir miktar yükseltmiştir. "Cenazeye ait küllerin gömüldüğü mekân, yükseltilmiş yer, mezar" (şmaşana) adı verilen bu uygulama özellikle toplumda öne çıkan din adamlarının vefatları durumunda, onların onurunu koruma amacıyla icra edilmiştir.⁵⁹

Ölen kişinin kalıntılarını toplama şekli ve bunları belirli bir yere gömme/bırakma uygulaması zaman içerisinde değişime uğramıştır. Özellikle ortaçağ döneminden itibaren su ve nehirlerle atfedilen önemin artmasıyla birlikte cenaze yakma törenleri daha çok ırmak kenarlarında icra edilmiştir. Kemik ve küller, belli bir sürenin geçmesine gerek duyulmaksızın cenaze yakıldıktan hemen sonra toplanmıştır. Bunlar genellikle topraktan yapılmış küçük bir kaba konularak suya atılmış veya ıssız bir yere bırakılmıştır.⁶⁰ Günümüzde ise kalıntıların cenazenin yakıldığı gün toplanması ve Ganj veya diğer kutsal nehirlerle atılması, ölen kimse adına önemli bir ritüel olarak görülür. "Küllerini Ganj nehrinin üzerinde yüzen erdemli kimse Brahmaloka'dan (Tanrı'nın bulunduğu mekân) çıkmayacak ve ölümlüleri dünyasına geri gelmeyecektir. İnsanlar tarafından külleri Ganj nehrine atılan kimse, binlerce yuga⁶¹ cennette yaşayacaktır"⁶² ifadesi, Hindular arasında yaygın olan bu

⁵⁴ Paraskara Grihyasutra, III.10.2-5.

⁵⁵ Manusmriti, V.70.

⁵⁶ Paraskara Grihyasutra, III.10.38; Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 257.

⁵⁷ Aşvalayana Grihyasutra, IV.5; Baudhayana Pitṛmedhasutra, I.14.6.

⁵⁸ Baudhayana Pitṛmedhasutra, I.14.6.

⁵⁹ Şatapatha Brahmana, XIII.8, Aşvalayana Grihyasutra, IV.5.

⁶⁰ Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 261.

⁶¹ Hindu kozmolojisine göre evrenin başlangıcı ve yok oluşu birbirini takip eden dört devirden (yuga) oluşur. Süreleri ve özellikleri birbirinden farklı olan bu dönemlerin isimleri sırasıyla Satya Yuga, Treta Yuga,

inancı ortaya koymaktadır. Dolayısıyla cenaze yakma merasiminin diğer aşamalarında olduğu gibi küllerin toplanıp gömülmesi uygulamasında da tarihi süreç içerisinde eski adet ve uygulamalar kısmen değişmiştir. Bunda ise Hinduların gerek din algısında gerekse toplum yapısında meydana gelen değişimlerin etkisi olmuştur.

Cenaze yakma töreni sonrasında hem geride kalan kimseleri teskin etmek hem de ölen kişi adına iyi dileklerde bulunmak amacıyla bir başka ritüel (şanti karma) icra edilir. Bunun için ölen kişinin yakın akrabaları genellikle cenaze yakıldıktan sonraki onuncu günde belirlenen bir yerde toplanırlar. Burada bir ateş yakarlar ve yere serdikleri boğa derisi üzerine otururlar.⁶³ Ayini yöneten kişi, kutsal metinden ilahiler okuyarak ateşe çeşitli sunular takdim eder. Diğer katılımcılar ise bu ilahilere eşlik ederek hem ölen kimsenin kurtuluşa ermesi hem de kendi refah ve mutlulukları için dua ederler. Ritüel bu şekilde tamamlandıktan sonra tören alanından ayrılan son kişi taş veya sopa kullanarak arkasına bir çizgi çizer. Ritüele iştirak edenler bu çizgiyi, kendileri ile ölüm arasına örülen manevi bir duvar olarak telakki ederler ve bu şekilde ölümden uzaklaşmış olduklarına inanırlar. Aynı zamanda ölen kimsenin kendilerine vereceği zararlardan ve kötü varlıkların şerrinden korunmak için de böyle bir uygulama yaparlar.⁶⁴ Bu uygulamanın ardından cenaze yakınları evlerine dönerek temizlenirler ve günlük yaşamlarına kaldıkları yerden devam ederler.

Hinduların cenaze yakma töreni sonrasında uyguladıkları ritüellerin son halkasını ölen kimse için takdim edilen sunular oluşturur. Hindulara göre ölen kimsenin ruhunun, atalar yurduna (pitr) ulaşması zaman alır. Ruh, bir müddet onlardan ayrı kalır. Bu inançtan dolayı cenaze yakınları, ölen kişinin ruhunun atalar yurduna girişini kolaylaştırmak ve onlardan ayrı kaldığı süre zarfında rahat etmesini sağlamak amacıyla onun adına çeşitli sunular takdim ederler. Pirinç unu, arpa, süt ve tereyağı karışımından yapılan misket büyüklüğündeki hamurlar (pinda), bu tür sunuların başında gelir. Bu ritüel için Brahminler, genellikle cenazenin yakıldığı yerde toplanarak bir halka oluştururlar. Halkaya cenaze yakınlarından katılanlar da olur. Din adamları tarafından kutsal metinlerden çeşitli ilahiler okunarak küçük hamurlar hazırlanır. Hazırlanan sunular çeşitli dualar eşliğinde elden ele dolaştırılarak ölen kişi adına su ile birlikte takdim edilir. Bu sayede ölen kişinin günahlarının temizlendiğine ve bir sonraki hayatında rahata erdiğine inanılır. Bu yüzden bu ritüelin bir an önce yapılması önemli görülür.⁶⁵

Hindistan'ın bazı bölgelerinde ölen kişinin ruhunun atalar yurduna bir an önce ulaşmasını sağlamak için farklı uygulamaların yapıldığı da vakıdır. "Boğayı serbest

Dvapara Yuga ve Kali Yuga'dır. Vettam Mani, *Puranic Encyclopedia*, s. 482; K. V. Sing, *Hindu Dharma Mein Vaigyanik Manyatayen*, ss. 23-27.

ति ब्रह्मलोकान्कदाचन II Gangâtöye ça yasyâsthi plvate şubhakarmanah. Na tasya punarâvritti brahmaloka atkadâçana. Bkz. Paraskara Grihyasutra, III.10 .

⁶³ Günümüzdeki uygulamada boğa derisi pek kullanılmaz. Bu ritüele bayanların iştirak etmesi de gerekli görülmez.

⁶⁴ Aşvalayana Grihyasutra, IV.5.

⁶⁵ Aşvalayana Grihyasutra, IV.5; Paraskara Grihyasutra, III.10.27-28. पिरा डमवयवपूरकं दत्त्वा I जयराम I Pinda mavayavapûrakam dattavâ. Cayarâma.

bırakma” (vrşotsarga) şeklinde tarif edilebilecek uygulama bunlardan öne çıkarıdır. Buna göre bir boğa temizlenip süslendikten sonra bir takım ritüeller eşliğinde ölen kimse adına serbest bırakılır. Bu uygulamanın ardından Brahminlere çeşitli hediyeler takdim edilir ve ziyafet verilir. Hindular, bu ritüel esnasında Brahminlere takdim edilen hediyelerin din adamları vasıtasıyla ölen kişiye iletildiğine ve bu sayede onun öbür dünyada rahat ettiğine inanırlar. Hindular, ölen kişinin atalar yurduna bir yıl içinde ulaştığını düşündüklerinden Brahminler için hazırladıkları yiyeceklerin bir yıl yetecek kadar bol olmasına özen gösterirler.⁶⁶

3. Cenaze Törenleriyle İlgili Özel Durumlar

Hindu dini geleneğinde cenazeler çoğu zaman yakılarak ortadan kaldırılmıştır. Ancak ölen kişinin yaşına, yaşantısına ve ölüm şekline bağlı olarak zaman zaman farklı uygulamalar da olmuştur. Atharvaveda’da yer alan “Ey Agni! Yakılan, gömülen, ıssız bir yerde kalan ve ortalıkta bırakılan bütün ölmüşleri al” ifadesi bu duruma işaret eder. Burada söz konusu edilen zümrelerin kimleri kapsadığı net olarak ortaya konulmamış olsa da gerek diğer kutsal metinler gerekse devam eden mevcut uygulamalar neticesinde bu hususla alakalı bir takım çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Buna göre “gömülen” ifadesinin çocuklar ve zahitler, “ıssız bir yerde kalan” ifadesinin Tanrı’ya ulaşmak arzusuyla ormana çekilen dilenciler, “ortalıkta bırakılan” ifadesinin ise öldükten sonra cenaze yakma merasimini icra edecek akrabaları olmayan kimsesizler için kullanıldığı ileri sürülebilir.⁶⁷ Neticede Hindular, ölen her bireyin cenazesini yakmadıkları gibi ölen kişinin durumuna bağlı olarak cenaze yakma törenlerini de zaman zaman farklı şekillerde icra etmişlerdir. Bu özel durumların kimleri kapsadığı ve böyle hadiselerin vuku bulduğu anda uygulanması gereken ritüellerin neler olduğu meselesi ise milattan önce dördüncü asırdan itibaren sistematik bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.⁶⁸

Hinduizm’de cenaze törenleriyle ilgili dikkat çeken özel uygulamaların başında çocukların durumu gelir. Hindulara göre çocuk yaşta ölenler masum ve temizdirler. Onlar yetişkinler gibi dünyevi işlerle kirlenmemişler ve hırs, öfke, şehvet gibi nefsanî duygulara yenik düşmemişlerdir. Onların taze ve hassas bedenleri ateşin kızgın alevlerine maruz kalmamalıdır. Çocuklar saf bir hayat yaşadıkları için öldüklerinde ne temizlenmeye ihtiyaç duyarlar ne de aile üzerinde manevî bir kirliliğe sebep olurlar. Diğer taraftan onlar hayatta kalmak için maddî besinlere yetişkinler kadar gereksinim duymamışlardır. Gelecek yaşamlarında da buna ihtiyaçları olmayacaktır. Bu yüzden cenaze merasimlerinde kendilerine ulaşması için bir takım sunular takdim etmeye de gerek yoktur. Çocuklara dair bütün bu kanaat ve inanışlar, onlar için farklı bir cenaze merasimi yapılması sonucunu doğurmuştur.⁶⁹

Hindu kutsal metinlerinde bu kategoriye dâhil olacak çocukların özellikleri hakkında farklı değerlendirmelerin yapıldığı görülür. Ancak genel olarak öğrencilik

⁶⁶ Paraskara Grihyasutra, III.10; Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, ss. 266-267.

⁶⁷ Şatapatha Brahmana, IV.5.2.13; Taittiriya Aranyaka, III; Çandokya Upanişad, VI.6.2.3.

⁶⁸ Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 268.

⁶⁹ Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 239.

hayatına kabul töreni yapılmadan önce vefat eden erkek çocukların, henüz evlenmeden ölen kız çocukların ve ölü doğan çocukların cenazelerinin gömülmesi gerektiği belirtilir. Bunların cenaze merasimini icra eden yakınlarının ise üzerlerindeki elbiseleri ile banyo yaptıktan sonra temizlenmiş olacakları ifade edilir.⁷⁰ Manusmriti'ye göre iki yaşını tamamlamadan ölen çocuğun cenazesi, akrabaları tarafından güzel elbiselerle süslenerek uzak bir yere götürülmeli ve orada açık alanda bırakılmalı veya toprağa gömülmelidir. Böyle bir durumda cenaze yakılmamalı, kemikleri veya külleri toplanmamalı ve adak olarak suya bırakılmamalıdır.⁷¹ Günümüzdeki mevcut uygulamada ise çocuk yaşta ölenler Hindistan'ın sadece belli bölgelerinde gömülmektedirler. Pek çok bölgede yaygın olan uygulama onların nehirlere atılması şeklindedir.

Nefsani istekileri terk edip dünyadan el etek çeken ve böylece Tanrı'yı idrak eden zahitler için uygulanan cenaze merasimlerinde de kısmî farklılıklar bulunur. Hindulara göre bu tür kimseler, geçici mutluluk olan atalar yurdunu değil ebedi kurtuluş yurdunu (Brahmaloka) kazanmayı amaç edindiklerinden hem dini hem de sosyal açıdan sıradan halktan farklıdır. Dolayısıyla dünyevi yaşamın ardından ebedi mutluluğa ulaşan bu kimseler için düzenlenecek son geçiş töreni de diğer insanlarınkinden farklı olmalıdır. Erken dönemlerde yaygın olan uygulamaya göre böyle kimselerin cenazesi açılan bir çukura dualar eşliğinde gömülmüş, göbeğinin üzerine dilenci kâsesi, sağ eline ise su dolu matarası (kamandalu) konulmuştur. Cesedin üzeri toprakla örtüldükten sonra hayvanların ve diğer dış etkenlerin vereceği tahribatı önlemek amacıyla mezarı toprakla bir miktar yükseltilmiştir. Diğer insanlar için cenaze yakma töreni sonrası yapılan ritüeller, bu tür kimselerin vefatından sonra gerekli görülmemiştir.⁷²

Bu uygulama günümüzde kısmen değişmiş olmakla birlikte münzevi yaşamı ön planda tutan bazı Hindu mezheplerinde sürdürülmektedir. Bunlar mezhep önderlerinin cenazelerini toprağa gömerler veya suya bırakırlar. İnanca göre böyle kimseler, manevi bilgi sayesinde aklanmış ve Tanrı'ya ulaşmışlardır. Bu yüzden onların ruhlarının yeni bir beden alması veya atalarının yanına ulaşması için cenazelerinin yakılmasına gerek yoktur.⁷³ Ancak mezhep taraftarları böylesine özel bir cenaze merasimi gerektiren kişilerin seçiminde oldukça titiz davranırlar. Nitekim adanmışlık yolu (bhakti marga) veya bilgi yolu (jnana marga) gibi kurtuluş yollarını takip ettiklerini iddia eden modern dönemdeki her bir din adamının, Hindular tarafından çileci yaşamı benimsemiş hakiki bir zahit olarak kabul edilmediği vakıdır.

Hamileyken vefat eden kadınların cenaze merasimlerinde de farklı uygulamalar mevcuttur. Bu şekilde ölen kimselerin bedenleri genel olarak yakılmakla birlikte cenaze merasimlerinde bir takım özel muameleler ve ritüeller söz konusudur. Erken dönemlerde anne karnındaki çocuk alındıktan sonra kadının cesedi yakılmıştır.⁷⁴ Günümüzde ise

⁷⁰ Baudhayana Pitṛmedhasutra, III.6.1.

⁷¹ Manusmriti, V.67-70. Bu metinde dişleri çıkmış bir çocuğun cenazesinin gömülmesi veya yakılması konusunda serbestlik tanınır. Manusmriti, V.70.

⁷² Baudhayana Pitṛmedhasutra, III.11.1.

⁷³ Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, ss. 271-272.

⁷⁴ Baudhayana Pitṛmedhasutra, III.9.1.

çocuğun anne karnından alınması için özel bir çaba harcanmaksızın bu işlem yapılmaktadır. Özellikle Hindistan'ın güney kesiminde bulunan Kerala ve Tamil Nadu eyaletlerinde yaşayan Hindular arasında lohusalık veya ay hali döneminde ölen kadınların cenaze merasimlerinde özel uygulamalar bulunur. Örneğin, bu şekilde vefat eden kişi doğumdan veya adet kanamasından dolayı kendisine bulaşan kirlilikten temizlenmesi amacıyla içinde “panchagavya”⁷⁵ bulunan su ile yıkanır. Sonra bedeni temiz elbiselerle sarılır ve dualar eşliğinde yakılır.

Evlerinden uzak diyarlarda vefat edenlerin cenaze törenlerinde de kısmi farklılıklar bulunur. Erken dönemlerde gurbette ölen kişinin cenazesi mümkün olan en kısa sürede evine getirilmiş ve ona uygun bir cenaze töreni icra edilmiştir.⁷⁶ Cenazesine ulaşamayan kişinin ise ceylan derisinden büstü yapılmış ve ölen kişiyi temsil eden bu büst, bir takım ritüeller eşliğinde yakılmıştır.⁷⁷ Evinden çıktığı halde belli bir müddet geçmesine rağmen dönmeyen ve kendisinden haber alınamayan kişi için de benzer bir cenaze merasimi uygulanmıştır. Fakat haber alınamayan böyle kimselerden bazılarının nadir de olsa bir süre sonra evlerine döndükleri olmuştur. Bu durumda onların manevî olarak yeniden hayata dönmeleri amacıyla tekrar bir takım ritüeller düzenlenmiştir.⁷⁸ Günümüzde de gurbette ölen kimseler için buna benzer cenaze merasimleri söz konusudur. Fakat kaybolan insanların cenaze merasimini düzenleme hususunda erken dönemde olduğu gibi aceleci davranılmaz. Böyle kişilerin dönme ihtimallerinin bulunmadığına kanaat getirildikten sonra cenaze törenleri icra edilir.

Kaza, yaralanma, zehirlenme, boğulma ve düşme gibi nedenlerden dolayı ölen kimseler için de farklı uygulamalar gündeme gelmiştir. Hinduizm'in erken dönemlerinde bu şekilde ölen kimselerin atalar yurduna kabul edilmeyecekleri düşünüldüğünden onlar için zahmetli ve yorucu olan cenaze yakma töreni çoğu zaman uygulanmamıştır. Onların cenazeleri genellikle bir nehre atılmış veya ıssız bir yere bırakılmıştır. Ölen kişilerin ardından belli süre riayet edilmesi gereken bir takım kurallar, böyle durumlarda gerekli görülmemiştir.⁷⁹ Ancak daha sonraki süreçte bu anlayış terk edilmiş ve bu şekilde vefat eden kimseler için de çoğu zaman cenaze yakma töreni uygulanır hale gelmiştir.⁸⁰ Hinduizm'in erken dönemlerinde düşük kasta mensup bir erkek ile daha üst kasta mensup bir kızın evlenmesi (pratiloma)⁸¹ sonucu dünyaya gelen kişilerin ve bu böyle bir evlilik gerçekleştirenlerin, din değiştirenlerin, zina yapanların, çocuğunu aldırانların ve kocasından nefret eden eşlerin vefatları durumunda da teferruatlı bir cenaze merasimi

⁷⁵ “Panchagavya” kelimesi, “inekten elde edilen beş ürün” anlamına gelir. İdrar, dışkı, süt, kaymak ve tereyağının belli oranda karıştırılması sonucu elde edilen “panchagavya”, bazı özel törenlerde kullanılır.

⁷⁶ Baudhayana Pitṛmedhasutra, III.6.2.

⁷⁷ Baudhayana Pitṛmedhasutra, III.6.2.

⁷⁸ Baudhayana Pitṛmedhasutra, III.7.

⁷⁹ Baudhayana Pitṛmedhasutra, III.7.1.

⁸⁰ Hindistan'ın Varanasi gibi bazı bölgelerinde yılan sokması sonucu zehirlenerek ölen kimselerin cenazelerinin yakılmadığını, bir beze sarılarak nehre atıldığını müşahede ettik. Bu durum erken döneme ait bazı düşünce ve uygulamaların kısmen de olsa devam ettiğini gösterir.

⁸¹ Hinduizm'in erken dönemlerinde bir erkeğin kendisinden daha düşük kasta mensup bir kızla evlenmesine ise “anuloma” adı verilmiş ve genellikle bu tür bir evliliğe müsaade edilmiştir. Kumari Sutra, *Hindu Dharma mai Karma aur Sannyasa*, Varanasi, 1980, ss. 24-33.

düzenlenmesi hoş karşılanmamıştır. Bunlar toplum yapısına ve ahlaki sisteme zarar verdiklerinden, pek çok manevi faydası olan cenaze törenlerinden mahrum bırakılmışlardır.⁸² Günümüzde ise Hindu toplumunda buna benzer bir tutumun mevcut olduğunu söylemek güçtür. Modern dönemin getirdiği şartlar itibariyle böyle bir yaptırım gerektirecek davranışların açık olarak belirlenmesi ve buna göre bir düzen kabul edilmesi de kanaatimizce kolay gözükmemektedir.

4. Değerlendirme

Doğum, öğrencilik, evlilik ve ölüm gibi birey hayatını doğrudan etkileyen aşamalarda icra edilen geçiş törenleri, Hinduizm'in erken dönemlerinde inanç, ibadet, ahlak, sanat, gelenek, görenek, eğitim ve sağlık gibi pek çok alanda yaptığı katkılarla Hindu toplumuna büyük ölçüde yön vermiştir. Fakat sonraki süreçte, özellikle ortaçağ Hinduizm'i döneminde⁸³, Hindu dini tarihinde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak bunlardan bazıları değer kaybetmiş ve uygulanabilirliğini yitirmiştir⁸⁴ Buna karşın hayatın dönüm noktalarıyla doğrudan ilişkili olan geçiş törenleri, bir takım değişimlere maruz kalmakla birlikte Hindular nezdindeki önemini ve işlevselliğini büyük ölçüde muhafaza etmiştir.

Eğitim çağına gelmiş bir bireyi dinen ve ahlaken yetiştirme çabası, hane reisinin ailesini güvence altına alma isteği ve kişinin gelecek yaşamında huzura kavuşma arzusu gibi hususlar Hinduları geçiş törenlerine bağlayan etkenlerden bazıları olmuştur. Diğer taraftan Hindular bu törenler ile dini inanç ve geleneklerini belli ölçüde koruma ve geçmiş dönemlere ait bu birikimlerini gelecek kuşaklara taşıma arzusu içinde olmuşlardır. Dolayısıyla pratik yaşamı ilmek ilmek işleyerek insan hayatının düzeltilmesine ve anlamlandırılmasına yardımcı olan belli başlı geçiş törenleri, Hindu dini geleneğindeki yerini asırlardır korumayı başarmıştır. Fakat şu unutulmamalıdır ki bu törenlerin uygulanış biçimi ve törenler esnasında icra edilen ritüellerin içeriği, Hindu toplumunun sosyo-kültürel ve dini-felsefi yapısında meydana gelen değişimlere bağlı olarak tarihi süreç içerisinde değişkenlik göstermiştir.

Hinduizm'de önemini ve uygulanabilirliğini koruyan geçiş törenlerinin başında cenaze törenleri gelir. Hindu dini tarihi incelendiğinde zaman zaman cenazelerin farklı yöntemler kullanılarak ortadan kaldırıldığı görülür. Fakat Hindular arasında en fazla rağbet gören ve asırlardır sürdürüle gelen yöntem cenazelerin yakılması olmuştur. Hindu kutsal metinlerinde cenaze yakma işlemi öncesinde ve sonrasında uygulanması gereken pek çok ritüelden söz edilir. Metinlerde bunların yer almış olması söz konusu ritüellerin Hinduizm'in erken dönemlerinde uygulandığını gösterir. Fakat özellikle cenaze yakma işlemi öncesine ait ritüellerin pek çoğu zaman içerisinde zayıflamış ve terk edilmiştir.

⁸² Manusmriti, V.87-90.

⁸³ Ortaçağ Hinduizm'i dönemi yaklaşık olarak miladi dokuzuncu asır ile on yedinci asır arasını kapsar.

⁸⁴ Örneğin, başı tıraş etme ve öğrenciliğe giriş törenleri daha önceden evlerde icra edilirken Puranalar dönemiyle (M.S. 300-M.S. 800/900) birlikte bazı durumlarda tapınaklarda uygulanır hale gelmiştir. Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, s. 277.

Cenaze yakma işlemi sonrası yapılan ritüeller ise kısmi değişimlere maruz kalmakla birlikte genel olarak günümüze kadar varlığını korumuştur.

Cenaze yakma törenlerinde uygulanan ritüellerden bir kısmının zaman içerisinde terk edilmesi veya değişime uğramasıyla ilgili çeşitli değerlendirmeler yapılabilir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasına neden olan hususlardan biri Hinduizm içinde gelişen dini ve felsefi sistemlerden her birinin cenaze törenlerini kendi görüşlerine göre yorumlamaları ve bu şekilde dar bir kalıba sokma çabalarıdır. Bu durum cenaze törenlerinde icra edilen ritüellerden bazılarının statik bir hal almasına ve Hindular nezdindeki değerinin azalmasına neden olmuştur. Söz konusu ritüellerden bir kısmının uygulanabilirliğini yitirmesine yol açan hususlardan biri de cenaze yakma törenlerinde kullanılan dil ile toplumun konuştuğu dil arasında bağlantının yeterince tesis edilememiş olmasıdır. Ritüellerde okunan ilahilerin büyük çoğunluğu Vedalar'dan seçilmiş ve bu törenler icra edilirken kadim Sanskrit dili esas alınmıştır. Oysaki Sanskrit dili sonraki dönemlerde Hindistan'ın popüler dili olma özelliğini yitirmiş ve eğitim görmüş çok az Hindu dışında bilinir ve anlaşılır olmaktan çıkmıştır.⁸⁵

Hindu din adamlarının tutumu da cenaze törenlerindeki bazı uygulamaların unutulmasına ve işlevselliğini yitirmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim ortaçağ Hinduizm'i dönemi boyunca din adamlarının kahir ekseriyetinin bu ritüellerin toplum tarafından anlaşılması için gerekli çabayı gösterdiklerini veya belirli düzenlemelere gittiklerini söylemek güçtür. Bu tutum, cenaze yakma merasiminde icra edilen ritüellerden bazılarının toplum tarafından kabul görmesini ve icra edilmesini güçleştirmiştir. Neticede toplumun değişen şartlarına uyum sağlama özelliğini kaybeden bu ritüellerden bir kısmı, Hindular nezdinde yeterince karşılık bulamamıştır. Öte taraftan bu ritüeller belirli bir otorite tarafından bir bütün halinde sistematik olarak aktarılamadığı için coğrafi olarak geniş bir alana yayılmış olan Hinduizm içinde cenaze törenleriyle alakalı farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Hinduizm'de son geçiş töreni (antyeşti samskara) olarak kabul gören cenaze merasimleri birey ve toplum açısından önemli manalar ihtiva eder. Nitekim Hindulara göre ölen kişinin ruhunun bir sonraki bedene kolay ve çabuk geçmesi, geride kalanları rahatsız etmemesi ve ölüm ötesi hayatta mutlu ve huzurlu bir yaşama kavuşması kendisi için düzenlenecek uygun bir cenaze törenine bağlıdır. Böyle bir inanış cenaze merasimlerinin Hinduizm'in erken dönemlerinden günümüze değin varlığını ve işlevselliğini sürdürebilmesinde etkili olmuştur. Hindu dini tarihinde öne çıkan diğer geçiş törenlerinden hiç biri cenaze merasimlerinde olduğu kadar bunu başarabilmiş değildir.

Kutsal metinler incelendiğinde cenazelerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili Hindular arasında ortaya çıkan ilk uygulamanın toprağa gömme yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Bazı durumlarda ise cesetler suya atılmış veya ıssız bir yere bırakılmıştır. Fakat günümüze değin Hindular arasında en fazla rağbet gören muamele, cesetlerin yakılması olmuştur.

⁸⁵ Rajbali Pandey, *Hindu Samskaras*, 35; 278.

Ateşin insan bedenini tanrılara iletmediği, günahları temizlediği ve ölen kişinin ruhunun atalar yurduna ateşin dumanına karışarak ulaştığı şeklindeki inanışlar bu yöntemin yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur. Ölen kimsenin bir sonraki hayatında hızlı bir şekilde yeniden bedenlenebilmesi için maddi bedenine ait her şeyin yakılması gerektiği düşüncesi de bunda önemli rol oynamıştır. Bunun yanı sıra özellikle erken yaşta ölen çocuklar, hamile veya ay halindeyken hayatını kaybeden kadınlar, kendini Tanrı'ya adanmış zahitler ile dine ve geleneğe sıkı sıkıya bağlı kalanlar için hususi cenaze merasimleri düzenlenmiştir. Toplumun dini ve ahlaki yapısına zarar veren kimselerin cenaze törenlerine ise fazla önem atfedilmemiştir. Böylesine farklı uygulamaların gelişmiş olmasında Hinduların dini inançları kadar ölen kişi ile ilgili düşünceleri ve toplumsal normlar da etkili olmuştur.

Dini metinlerde ölüm ötesi hayatta huzura ve ebedi kurtuluşa ulaşmasının, kural ve kaidelerine uygun şekilde icra edilen cenaze törenlerine bağlı olduğu vurgulanır. Grihyasutralar başta olmak üzere cenaze törenleri hakkında malumat veren Hindu kutsal metinlerinde cenaze yakma işlemi öncesi ve sonrasında uygulanması gereken pek çok ritüelden söz edilir. Oldukça teferruatlı olan bu ritüeller, milattan önce birinci asrın başına kadar düzenli şekilde icra edilmiştir. Daha sonraki süreçte, özellikle ortaçağ Hinduizm'i döneminden itibaren mezhepsel, bölgesel ve kültürel unsurlara bağlı olarak bunlardan bir kısmı işlevselliğini yitirmiş, bir kısmı ise bazı değişikliklere uğrayarak günümüze kadar varlığını korumuştur. Sonuç olarak bireyin hem yakın çevresini teskin eden hem de ölüm ötesi hayatını doğrudan ilgilendiren ve orada mutlu bir yaşama kavuşmasına katkı sağlayan cenaze törenleri, Hindular nezdindeki önemini asırlardır muhafaza etmeyi başarmıştır.

KAYNAKÇA

- Abtay, Shivram V. *Sanskrit Hindi Şabdakoş*. Aşok Prakaşan, 2007.
- Aiyar, C. P. Ramaswami. *The Cultural Heritage of India*. Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute of Culture, 2003.
- Bakre, Mahadeva Gangadhar. *Grihya-sutra: with five commentaries of Karka Upaadhyaya, Jayaram, Harihar, Gadadhar and Vishvanath*. Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 1982.
- Bonnefey, Yves. *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*. Çev. Levent Yılmaz. Ankara: Dost Kitapevi, 2000.
- Dalal, Roshen. *The Religions of India A Concise Guide to Nine Major Faiths*. Delhi: Penguin Books, 2006.
- Dharmasutras; The Law Codes of Apastamba, Gautama, Baudhayana, and Vasistha*. Ed. Patrick Olivelle. Motilal Banarsidass Publishers, 2000.
- Hartland, E. S. "Death and Disposal of Dead", *Encyclopedia of Religion and Ethics*. Vol. IV. Ed. James Hastings. New York, 1951.
- Hymns of the Atharva-Veda*. Trans. M. Bloomfield. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1964, Sacred Books the East (SBE), vol. XLII.
- Jha, V. N. "Varnasamkara in the Dharma Sutras: Theory and Practice", In *Essays in Indian Art, Religion and Society*. Ed. Krishna Mohan Shrimali. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 1987: 85-98.
- Kane, Pandurang V. *History of Dharmasastra: Antient and Medieval Religious and Civil Law in India*. Vol. II, Part I. Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute (BORI), 1997.
- Macdonell, A. A. *Vedic Mythology*. Strassburg: 1987.
- Mahabharata*. Ed. Vishnu Sitaram Sukthankar. Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute, 1933-1966.
- Manu's Code of Law A Critical Edition and Translation of the Manava-Dharmasastra*. Trans. Patrick Olivelle. Delhi: Oxford University Press, 2006.
- Pandey, Rajbali. *Hindu Samskaras: Socio-Religious Study of the Hindu Sacraments*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1976.
- Pandeya, Sasikala. *Santa Sahitya ki Paribhaşıka Şabdavali*. Allahabad: Anamika Pakasana, 1981.
- Paraskara Grihyasutra*. Ed. Karkacarya. New Delhi: Munşirama Manoharalala, 1982.
- Rai, Archana. *Bharatiya Darşan main Cayat ka Svarup*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Benares: Kaşı Hindu Vişvavidyalaya, 2002.

(JOSR) Nisan-2016 Cilt:8 Sayı:1 (15) (s. 177-196) (JOSR) April-2016 Volume:8 Issue: 1 (15)

Rigveda-Samhita: A Collection of Ancient Hindu Hymns, (I-VI). Trans. H. H. Wilson, N. Trübner and Co. London, 1866-1888.

Sampurnananda, D. *Hindu Deva Parivar ka Vikas*. Allahabad: Maya Press, 1964.

Sen, C. *A Dictionary of the Vedic Rituals: Based on the Rauta and Grhya Sutras*. Delhi: Concept Publishing Company, 1978.

Sharma, Arvind, Ray, Ajit, Hejib, Alaka, Young, Katherine. "Sati: Historial and Phenomenological Essays", Delhi, 1988; In *Position and Status of Women in Ancient India (I-II)*. Ed. L. K. Tripathi. Varanasi, 1988.

Sing, K. V. *Hindu Dharma Mein Vaigyanik Manyatayen*. Prabhat Prakashan, 2009.

Sivaramamurti, C. "Samskaras and Sculpture", In *Essays in Indian Art, Religion and Society*. Ed. Krishna Mohan Shrimali. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 1987: 56-67.

Sutra, Kumari. *Hindu Dharma mai Karma aur Sannyasa*. Varanasi: 1980.

The Garuda Purana. Trans. Erenst Wood & S. V. Subrahmanyam. Allahabad: Panini Office, 1911.

The Grihya-Sutras (I-II). Trans. Hermann Oldenberg & F. Max Müller. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1964, SBE, vols. XXIX, XXX.

The Laws of Manu. Trans. Georg Bühler. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1964, SBE, vol. XXV.

The Satapatha-Brahmana (I-V). Trans. Julius Eggeling. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1964, SBE, vols. XII, XXVI, XLI, XLIII, XLIV.

The Upanishads. Trans. Swami Paramananda. Boston: Vedanta Centre, 1919.

Vedic Hymns (I-II). Trans. F. Max Müller and H. Oldenberg. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1964, SBE, vols. XXXII, XLVI.

Williams, M. Monier. *A Sanskrit-English Dictionary (I-II)*. Varanasi: Indica Books, 2008.

Wilson, H. H. "Remarks of Raja Radhakanta Deva, on Art. XI.," The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, 17, 1860, ss. 209-220.

Winternitz, Maurice. *A History of Indian Literature (I-III)*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1981.

Yitik, Ali İhsan. *Hint Dinleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfi Yayınları, 2005.

_____. *Doğu Dinleri*. İstanbul: İsam Yayınları, 2014.